

ТАҚРИЗ

ба кори диссертациони Уроқов Мирзомурод Давлатмуродович дар мавзӯи «Асосҳои методи ҳамбастагии методҳои таълим ва тарбия дар иҷрои вазифаҳои таълими фанни химия (аз рӯйи маводи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ)», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.02 – назария ва усули омӯзишу парвариш (химия) пешниҳод гардидааст.

Мубраияти диссертацияи унвонҷӯ Уроқов Мирзомурод Давлатмуродович дар мавзӯи «Асосҳои методи ҳамбастагии методҳои таълим ва тарбия дар иҷрои вазифаҳои таълими фанни химия (аз рӯйи маводи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ)» бо он асоснок шудааст, ки қабули Консепсияи мактаби миллӣ ба системаи таълим тағйиротҳои ҷиддӣ ворид намуд, ки он натавонанд дигаргунсозии мазмун, инчунин навосии мақсадҳо, истифодаи муносибатҳои нав, методҳо ва технологияро талаб менамояд ва санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии дар соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунанда ин заруриятро барои рушди фанҳои табиатшиносӣ, аз ҷумла химия тасдиқ менамоянд.

Инчунин фаъолияти омӯзгорони фанӣ, то як дараҷа танҳо ба баланд бардоштани сатҳи таълимии хонандагон равона карда шудаанд, ки ин омил ба пайдо шудани проблемаҳои зиёди хусусияти тарбиявӣ доштаи кор бо хонандагон сабаб шудааст. Дар ин вазъият истифодаи фаъоли усулҳои тарбия, дар якҷоягӣ бо усулҳои таълим дар дарсҳо махсусан мубрам гаштааст.

Таҳлили кори муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, пуршиддат шудани проблемаи пастшавии сатҳи таълимгирӣ ва тарбияи хонандагонро низ тасдиқ менамоянд. Омӯзгорон на ҳама вақт мазмуни донишҳои илмиро барои тарбия истифода мекунанд, дар интихоби методҳои муътадили таълим ва тарбия вобаста ба ин мақсад мушкилӣ кашада, ба усулҳои анъанавӣ таълим менамоянд. Раванди таълиму тарбия, ки ба ягонагии таълим ва тарбия тавсия медиҳад, торафт камтар натиҷаҳои мусбӣ дода истодаанд. Зарурати ҷустуҷӯи роҳҳои фаъоли

баромадан аз вазъияти ба амал омада пайдо шудааст, ки яке аз ин роҳҳо дида баромадани муносибат ба методҳои таълим ва тарбия мебошад. Омӯзиши босалоҳият низ дар ҳамбастагӣ истифода намудани методҳои таълим ва тарбия, ҷустуҷӯи ба таври системавӣ истифода намудани ин методҳоро барои иҷрои вазифаҳои таълимӣ ва тарбиявӣ ҳангоми омӯзиши химия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ талаб менамояд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот аз он иборат аст, ки дар он **бори аввал**:

– мазмуни мафҳуми «анъанавӣ» ва «ғайрианъанавӣ»-и методҳои таълим ва тарбия дида баромада, аниқ карда шудааст;

– имконияти дар дарсҳои химия истифода бурдани методҳои тарбия ва истифода бурдани методҳои таълими фанни химия дар раванди тарбия, муайян карда шудааст;

– сатҳи мутобиқшавӣ ба шароити мушаххаси раванди таълими химия, дар ҳамбастагӣ истифода намудани методҳои таълим ва тарбияи анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ дарёфт карда шудааст.

Асоснокӣ ва муътамад будани натиҷаҳои таҳқиқотро истифодаи маҷмӯи методҳо, ки ба объект, ҳадаф, вазифаҳо мувофиқат менамоянд ва мантиқи омӯзиши масъалаҳои ҳамбастагии методҳои таълими анъанавию ғайрианъанавӣ дар раванди таълиму тарбияи химия, санҷиши чандинқарата ва муқоисаи маълумоти дар натиҷаи озмоиш ҳосил намуда, мушоҳидаҳои иловагии педагогӣ тасдиқ менамояд.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқотро коркарди системаи педагогии дар ҳамбастагӣ истифода намудани методҳои таълиму тарбияи анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ ҳангоми омӯзиши фанни химия, ки ба ҳалли масъалаҳои рушди хонандагон равона гаштааст, инчунин муайян, асоснок ва исбот кардани дар ҳамбастагӣ истифода намудани ин методҳои таълиму тарбияи анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ дар дарсҳои химия, зарурати баҳисобгирии нуқтаи назари субъективӣ омӯзгорони фанни химия ҳангоми интихоби методҳо пеш меояд, ташкил мекунад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот:

– системаи ҳамбастагии методҳои таълим ва тарбияи анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ, ки ба амалӣ намудани вазифаҳои таълиму тарбия дар раванди омӯзиши фанни химия равона карда шудаанд, муайян ва санчида шудааст;

– методҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ таълим ва тарбияи муътадил барои ташкили раванди омӯзиши фанни химия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, интихоб карда шудааст;

– тавсияҳои методӣ барои омӯзгорони фанни химия оид ба истифодаи системаи ҳамбастагии методҳои таълим ва тарбияи анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ, ки барои химоя пешниҳод мешаванд, коркард карда шудааст.

Таълифоти натиҷаҳои диссертатсия дар матбуоти илмӣ. Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқот дар маҷаллаҳои илмӣ дар рӯйхати КОА - и дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, КОА - и Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия тасдиқ гардида 5 мақолаи илмӣ ба ҷоп расонида шудаанд.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва феҳристи адабиётҳои истифодашуда иборат аст.

Дар муқаддима сохтори методологии диссертатсия боварибахшона сохта шудааст: мубрами мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи омӯзиши масъала, объект, фарзия ва вазифаҳои таҳқиқот муайян карда мешаванд, асосҳои методологӣ қайд гардидааст, нағзҳои илмӣ ва аҳамияти амалӣ пешниҳод карда мешавад, давраҳо, усулҳои таҳқиқот, нуқтаҳои ба химоя пешниҳодшаванда ва инчунин натиҷаҳои санчиши амалии таҳқиқот пешниҳод гардидааст.

Боби якуми диссертатсия «Ҷанбаҳои таърихӣ ва назариявии истифодаи методҳои таълим ва тарбия дар ҷараёни омӯзиши химия» – ном дошта, аз чор зербоб иборат аст, ки ба раванди омӯзиши асосҳои назариявӣ ва методологии методҳои таълиму тарбияи анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ дар адабиёти фалсафӣ, психологӣ ва педагогӣ, истифодаи

босалоҳияти имкониятҳои методҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавии тарбия дар иҷрои вазифаҳои таълимии фанни химия ва нақши методҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавии таълим дар ҳалли босалоҳияти вазифаҳои тарбиявӣ бахшида шуда, фаъолгардонии таъсири тарбиявии методҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ дар чараёни таълими босалоҳияти химия кушода дода шудааст.

Муаллиф қайд месозад, ки дида баромадани таснифи методҳо аз нуқтаи назари муносибати маҷмӯӣ барои дарки ҳамаи ҷанбаҳои дидактикии методҳои ҳозиразамон ва барои иҷрои вазифаҳои таълимӣ имконияти васеъ фароҳам меоварад ва онро яке аз ҷанбаи кори таҳқиқотии худ меҳисобад. Се гурӯҳи методҳои таълимро таҳлил намуда, ба хулоса омадааст, ки чи гуна нуқтаи назар дар бораи истифода бурдани методҳо барои иҷрои вазифаҳои таълим дар шароити ҳозира иваз мешаванд. Баъд аз таҳлили корҳои олимони муайян кардааст, ки методи анъанавиро дар кори мушаххаси худ омӯзгорони фанни химия барои иҷрои вазифаҳои таълими умумӣ истифода мебаранд ва ин методҳо дар вазъияти муайян метавонанд нисбатан нав, яъне ғайрианъанавӣ ҳисоб шаванд.

Диссертант, қайд месозад, ки раванди таълиму тарбия ҳамон вақт муътадил ташкил карда мешавад, ки агар хонандаро тарбия накунад, балки барои тарбия ёфтани ӯ шароит муҳайё сохта шавад, намеомӯзонанд, балки чунин шароит муҳайё месозанд, ки ӯ хонад, аз ин ҷо ташкили чунин шароит дар таълими химия бо проблемаи интиҳоб ва ҳамбастагии методҳои таълим ва тарбия зич алоқаманд мебошад. Босалоҳият, дар ҳамбастагӣ истифода кардани имкониятҳои методҳои тарбия дар раванди таълими химия, яке аз омилҳои баланд гаштани таълими химия ва сифати дониши хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошад.

Нақши методҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавии таълим дар ҳалли босалоҳияти вазифаҳои тарбиявиро дида баромада, натиҷаҳои

пурсишномаҳои гузаронидаашро таҳлил намудааст. Муайян сохтааст, ки омӯзгорон ба методҳои анъанавӣ асосан методҳои умумимантикӣ, умумипедагогӣ, қори мустақилона ва гузаронидани таҷрибаҳоро ворид намуда, методҳои барномавӣ, проблемавӣ, қисман-чустучӯӣ, қори илмӣ - таҳқиқотӣ, «хучуми зеҳнӣ» ва бозиҳои маърифатиро дар методҳои ғайрианъанавӣ ҷой додаанд. Ҳамаи методҳоро баррасӣ намуда, кайд месозад, ки таҳлили назариявӣ татбиқи имкониятҳои тарбиявӣ методҳои таълим боиси таассуф аст, ки на ҳама вақт ин имкониятҳо дар амалияи педагогӣ истифода карда мешаванд.

Мазмуни як қатор методҳои таълими анъанавӣ вобаста ба мақсадҳои тарбиявӣ қорқард ва тағйиротро талаб менамоянд, ки бо ёрии ин методҳо онҳоро амалӣ кардан мумкин аст. Зарурати чустучӯӣ методҳои нави таълим ё ҳамбастагии нави онҳо, ки самаранокии баланд доранд, пайдо шудааст. Сохтани амсилаҳои назариявӣ ва ҳақиқии методҳои индуксия ва дедуксия, омӯзиши хуччатҳо ва дигар сарчашмаҳоро на ҳама вақт дар дарсҳои химия вохӯрдан мумкин аст, маҳз методҳои ғайрианъанавӣ барои чуқур назар кардан ба моҳияти ҳодисаҳо ёрӣ расонида, барои ба таври объективона кушодани алоқаҳо ва вобастагиҳо аз табиат ва ҷамъият ёрӣ мерасонанд.

Боби дуюми диссертатсия, ки аз ду зербор иборат аст «Системаи ҳамбастагии методҳо хангоми ҳалли вазифаҳои таълимӣ ва тарбиявӣ қурси химия» ном дошта, ба омӯзиши асоснок намудани зарурати ташкили системаи ҳамбастагии методҳои таълим ва тарбияи анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ, инчунин дида баромадани ин система ва усулҳои амалӣ намудани он баҳшида шудааст. Муаллиф кушиш менамояд, ки дар таҳқиқоти худ системаи ҳамбастагии методҳои таълим ва тарбияи анъанавӣ ва ғайрианъанавиро барои иҷрои вазифаҳои таълимӣ дар вақти омӯзиши фанни химия ҳамчун системаи таваҷҷуҳ ба шахсият дида барояд. Аз нуқтаи назари муносибати таваҷҷуҳ ба шахсият дар системаи

омезиши методҳои таълим ва тарбия ду нуктаи назарро дида баромадааст: анъанавӣ ва рефлексӣ.

Истифодаи муносибати системавӣ дар таҳқиқоти ҳамбастагии методҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ дар раванди таълими химия, маънои ҷудо намудани қисмҳои таркибии аломатҳои система ва робитаҳои байни онҳо, муайян кардани шароит ва принципҳои мавҷудияти самаранок ва рушди системаро дорад.

Ҳангоми ҳамбастагии методҳои таълими анъанавӣ ва тарбиявӣ, омӯзгори химия сарчашмаи муҳим ё миёнарави асосӣ дар аз худ кардани дониш, инчунин, расонидани таъсири тарбиявӣ нақши калон дорад. Натиҷаи чунин таъсиррасонӣ дар бисёр маврид мустақилияти пасти хонандагон дар раванди дарс, тайёрии пурра ба вазъияти ҳаёти ҳақиқӣ, ки дар фаъолияти оянда пайдо мешаванд, мебошад.

Муаллиф, муайян месозад, ки ҳангоми татбиқи амалии системаи ба нақша гирифташуда на танҳо омилҳои таълим, тарбия ва рушди хонанда, таъсири иҷтимоӣ-генӣ (педагогӣ), балки таҷрибаи ҷамъшуда ва сифатҳои ташаккулдиҳанда (омилҳои психологӣ) бояд ба роҳбарӣ гирифта шавад. Ҳамаи ин омилҳоро ӯ дар вақти амалӣ намудани системаи дар ҳамбастагӣ истифода намудани методҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ дар раванди таълими химия ба назар мегирад.

Санҷиши амалии система нишон додааст, ки омезиши нисбатан муътадили методҳои таълими анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ, ки ба фаъолияти маърифатӣ ва раванди тарбиявӣ равона карда шудаанд, аз шакли таълими химия, вобастагии калон дорад. Як қатор методҳои таълимӣ, ки ӯ дида баромадааст, ҳангоми амалӣ намудани системаи якҷоя амал кардани методҳо дар дарсҳои гуногуни химия нисбатан самаранок будаанд. Инро мушоҳидаҳо ва натиҷаҳои озмоишҳои педагогии гузаронидааш тасдиқ намудаанд.

Дар боби сеюм диссертатсия «Озмоиши натиҷанокии системаи методии дар ҳамбастагӣ истифода намудани методҳои анъанавӣ ва

гайрианъанавӣ хангоми ташкили раванди таълим аз фанни химия» тахлили натиҷаҳои таҳқиқот дар давраи муқараркунии озмоиши педагогӣ доир ба татбиқи амалии системаи методии дар ҳамбастагӣ истифода намудани методҳои таълим ва тарбия дар омӯзиши химия ва таҳқиқи ташакулдиҳии дониш ва маҳорати хонандагон дар раванди озмоиши педагогӣ дида баромада шудааст.

Диссертант таҳқиқоти озмоиширо дар солҳои 2017-2018 дар муассисаҳои таҳқиқотӣ гузаронида, дар таҳқиқоти худ ӯ аз тавсияҳои равшиносон ва баъзе методикаи одии ташҳиси психологӣ барои даровардани тағйиротҳо дар раванди таълиму тарбия истифода намуда, аз рӯи нақшаи муайян масъалаи ҳамбастагии методҳои анъанавӣ ва гайрианъанавии таълим ва тарбияро дар амалияи таълими химияи органикӣ ва химияи умумии синфҳои 10 ва 11-и гузаронидааст.

Муаллиф, ба хулоса омадааст, ки натиҷаи озмоишҳо аз тарафи омӯзгорон истифодаи васеи методҳои таълим ва тарбияро хангоми омӯзиши фанни химия нишон дод, вале сатҳи ташаққулёбии малакаҳои ба системадарории маҷмӯи методҳо паст буда, қори системавӣ доир ба муайян кардан ва истифодаи маҳсулноки рохҳои дар ҳамбастагӣ истифода намудани методҳои анъанавӣ ва гайрианъанавии таълим ва тарбия дида намешавад. Нишондоди коэффисиенти азхудкунии таълимии хонандагон паст будааст.

Вазифаи асосии озмоиши ташаққулдиҳӣ ин санҷиши муваффақиятнок аз худ кардани хонандагони гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ дониш ва маҳоратҳо оид ба химияи органикӣ дар раванди амали намудани системаи ҳамбастагии методҳои анъанавӣ ва гайрианъанавии таълим ва тарбия будааст. Натиҷаҳои ба даст овардаи синфҳои назоратӣ ва озмоишӣ пурра таҳлил карда шудаанд ва барои аниқ намудани дурустии фарқияти натиҷаҳои таҳқиқот, муаллиф аз формулаҳои муайянкунанда истифода намудааст. Тахлили ҳамаи маълумотҳои пешниҳоднамуда, тасдиқ мекунанд, ки меъёрҳои баҳодихӣ

ба натиҷаҳои таҷриба, ки интиҳоб карда шудаанд, амалан барои ҳамаи нишондодҳо истифодашаванда мебошанд. Озмоишҳои гузаронидашуда тасдиқ менамоянд, ки дар ҳамбастагӣ истифода намудани ин методҳо барои баланд шудани муваффақиятнокии таълимии хонандагон дар раванди таълими фанни химия ёрӣ мерасонанд ва системаи пешниҳод кардашуда барои чунин кор хеле самаранок мебошад.

Унвонҷӯ дар хулоса натиҷаи таҳқиқоташиро ҷамъбаст намуда, хулосаҳои асосиашро баровардааст. Хулосаҳои пешниҳоднамудаи муаллиф гувоҳӣ медиҳанд, ки ӯ ба фарзияи пешниҳодшудаи тадқиқот дар озмоиши педогогӣ қомеъ шудааст. Як қатор тавсияҳоро оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо пешниҳод намудааст.

Автореферати диссертатсия мазмуну муҳтавои рисолаҳо дар шакли фишурда пурра нишон медиҳад.

Тартиб ва танзими диссертатсия ба талаботи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пурра мутобиқ мебошад.

Муваффақиятҳои рисолаи мазкур ниҳоят зиёданд, вале бар замми ин муваффақиятҳо як қатор камбудихо низ ба ҷашм мерасанд, ки онҳоро чунин ишора намудан мумкин аст:

1. Дар диссертатсия ба таҳқиқотҳои олимони тоҷик кам тавачҷуҳ дода шудааст, хуб мешуд, ки агар таҳқиқотҳои олимони тоҷик низ мавриди истифода ва таҳлил қарор мегирифтанд.

2. Дар диссертатсия вобаста ба истифодаи босалоҳияти имконияти методҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ тарбия дар иҷрои вазифаҳои таълимӣ маълумот дода шудааст, вале моҳияти ҷи гуна ва бо кадом тарз ба сифати азхудкунии дониши хонандагон таъсир расонидани онҳо аз мадди назар дур мондааст.

3. Дар диссертатсия дар бораи дар ҳамбастагӣ амал намудани методҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ ва шаклҳои таълими химия маълумот пешниҳод мегардад, вале ба таври мушаххас бо мисоли як мавзӯё методикаи дар ҳамбастагӣ амал намудани методҳои таълим ва

тарбия анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ нишон дода нашудааст.

4. Хулосаҳои боби дуюм ва сеюми рисола бояд тақвият дода шуда, мушаххас гардонидида шаванд.

5. Дар матни диссертатсия ва автореферат нуқсонҳои услубию имлоӣ ва техникий зиёд дида мешаванд, хуб мешавад, ки бори дигар матни рисола ва автореферат мавриди таҳлилу таҳрир қарор мегирифт.

Бояд қайд сохт, ки камбудҳои зикршуда ҷузъианд ва арзиши диссертатсияи номзади муаллифро кам намекунанд ва диссертатсияи Уроков Мирзомурод Давлатмуродович дар мавзӯи «Асосҳои методии ҳамбастагии методҳои таълим ва тарбия дар иҷрои вазифаҳои таълими фанни химия (аз рӯйи маводи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ)», кори анҷом ёфтаи илмию таҳқиқотӣ ҳисобида мешавад ва ба ҳамаи талаботҳои КОА – и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқат мекунад ва муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.02 – назария ва усули омӯзишу парвариш (химия) арзанда ҳисобида мешавад.

Муқарризи расмӣ, номзади илмҳои педагогӣ,
мудир кафедраи методикаи таълими химияи
Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон
ба номи Садриддин Айнӣ:

Алимов Сирочиддин
Шералиевич

Имзои Алимов Сирочиддин Шералиевичро
тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон
ба номи Садриддин Айнӣ:

Д. Назаров

Маълумот барои тамос: 734003. Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,
ҳиёбони Рӯдакӣ 121. ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ.

Тел: +992 37 224-13-83. e-mail: tgpu2004@mail.ru